

Vi mødes til brød og kaffe

En analyse af, hvordan udveksling af gaver, penge og mad påvirker sociale relationer

AF:
TANJA WÜRTZ
JØRGENSEN

Bioanalytikerunderviser,
Afdeling for Klinisk Patologi
på Odense Universitetshospi-
tal. Studerer Master i
sundhedsantropologi,
Københavns Universitet

En gruppe bioanalytikere indbetaler til en fælles gavekasse. Kollegaen Ulla får en gave indkøbt fra gavekassen i anledning af sin runde fødselsdag. Som tak kvitterer Ulla med morgenbrød til de pågældende kolleger. Bioanalytikerstuderende Emilie går hen for at tage af brødet, men bliver hurtigt irettesat i kaffestuen af bioanalytikeren Bente, der gør opmærksom på, at hun ikke må tage af brødet, fordi hun ikke har bidraget til Ullas gave. Emilie bliver fløv og ked af det. Hun opsøger sin underviser, fordi hun føler sig udelukket fra fællesskabet og ikke kan overskue, hvordan hun kan rette op på den uheldige situation.

Udveksling som begreb i sociale fællesskaber

I antropologien anskues udveksling af gaver, penge, mad og ydelser i grupper ved mange perspektiver. Udvekslingssystemer har stor betydning for sociale relationer – også mellem kolleger på en arbejdsplads. I forbindelse med sine redegørelser for de sociale principper i det analytiske begreb udveksling argumenterer sociolog og antropolog Marcel Mauss for begrebet gensidighed ved reciprocitet. I denne artikel, "Vi mødes til brød og kaffe", redegøres analytisk for begreberne ved at belyse dem i et teoretisk, ikke empirisk eksempel med situationen mellem personerne kaldet Emilie og Bente.

Gaven i cirkulation

"The Gift" er et hovedværk af Marcel Mauss, hvor udveksling er et centralt begreb. Han udarbejdede hovedsageligt analytiske begreber via andres feltarbejde. "The Gift" er således baseret på en sammenlignelig analyse af feltarbejde i Melanesien, Polynesien og Nordvestamerika bl.a. via Malinowskis beskrivelser af Kula-handlen og Boas' beskrivelser af amerikanske indianeres Potlatch (1)(2).

Kula er handel med smykker af skaller, som cirkulerer mellem handelspartnere på øer i det sydvestlige Stillehav. Smykker med samme værdi byttes af deres ejermænd, hvorefter den nye

ejer beholder smykket hos sig, indtil det sættes i cirkulation igen. Hensigten er at opretholde fred og en god relation til befolkningsgrupper på de omkringliggende øer og samtidig gøre opmærksom på egen rang og prestige. I kontrast beskrives Potlatch, hvor rivaliseringer og magtkampe bliver en del af gavegivning. Høvdinge udfordrer hinanden ved at uddele og ødelægge rigdomme ved et ceremonielt festmåltid, hvor hovedformålet som vært er at statuere sin magtposition. Et nyt Potlatch skulle overgå den forrige høvding Potlatch, og en invitation måtte ikke afvises. I dag eksisterer Kula-handlen stadig, mens Potlatch derimod er forbudt (1)(2).

Er en gave gratis?

Mauss udleder, at der etableres en social forbindelse mellem giver og modtager, som er behæftet med forpligtelser. At modtage en gave er ikke gratis. Han beskriver en iboende kraft i gaven, som forpligter til at modtage gaven høfligt og gengælde gaven. Der skabes "en noget for noget"-relation mellem giver og modtager ved en forskudt magtbalance, som først genoprettes ved gengældelse af gaven. Hvis det ikke lykkes modtageren at gengælde gaven, mistes værdigheden i relationen. Denne gensidige forpligtelse over for hinanden i relationen beskriver Mauss som reciprocitet (1).

At gengælde en gave

Antropolog Marshall Sahlins udfolder reciprocitet i "On the Sociality of Primitive Exchange" ved at inddele reciprocitetsbegrebet i tre typer: balance-ret, generaliseret og negativ reciprocitet (3).

Balanceret reciprocitet ligger op ad Mauss' oprindelige analyse af gaveudveksling med objekter eller ydelser med samme værdi. Her dannes en relation mellem giver og modtager med tillid til, at gengældelse vil finde sted på et tidspunkt.

Generaliseret reciprocitet er en solidaritet, hvor transaktioner foretages fra dem, som har meget, til dem, som har lidt. Det beskrives som et åbent system uden forventning om forpligtende gengæl-

delse, hvor der skabes en vedvarende og styrket social relation.

Negativ reciprocitet betyder, at man tager noget – uden at give tilbage. Her eksisterer tilliden til gengældelse ikke. Det kan eksemplificeres ved en tyv eller hasardspil. Det beskrives som et lukket udvekslingssystem, hvor der opstår en ubalance og et muligt brud i relationen, da forventninger til relationen og gengældelse ikke er enstemmige.

I situationen med Bente og Emilie kan udledes, at der med gavekassen er et socialt system, som bygger på balanceret reciprocitet. Bioanalytikerne indbetaler et beløb til en fælles kasse, via den gives gaver til hinandens mærkedage, hvorefter modtageren af gaven gengælder ved at give morgenbrød, som spises sammen. Alle i gruppen kender til præmissen for reciprociteten, hvor penge og gaver altid har samme værdi, og brød gives og spises i fællesskab. At Emilie vil tage af brødet, opleves af Bente som negativ reciprocitet. Bente bliver irriteret og irettesætter Emilie, som var hun en tyv, og der opstår dårlig stemning. Emilie havde sandsynligvis anskuet situationen som en handling af generaliseret reciprocitet, hvor gruppen af bioanalytikere lod hende spise af deres brød uden at forvente gengældelse.

Tilgangen til de to typer af reciprocitet har forskellige følgevirkninger for både afdelingen, Bente og Emilie. Havde Bente og de andre bioanalytikere tænkt langsigtet, kunne en tilgang med generaliseret reciprocitet have skabt en langvarig positiv relation mellem dem i fællesskabet. Den følelse, Emilie står tilbage med, er følelsen af at have stjålet fra fællesskabet, men også at fællesskabet ikke er imødekommende. I værste konsekvens kan oplevelsen betyde, at Emilie ikke søger en stilling i afdelingen fremover.

Måltidets betydning

At dele et måltid er det største eksempel på udveksling og reciprocitet imellem mennesker. Et fælles måltid forbindes med forventninger og forpligtelser i relationen. I "Måltidets bindinger: om

filippinske au pairers deltagelse i danske værtsfamilier" analyserer antropolog Karina Dalgas empiri fra sit feltarbejde blandt danske familier med au pairs. Formålet er at undersøge deres indbyrdes relationer, hvordan et måltid mad kan give anledning til inklusion og eksklusion – samt nærhed og distance mellem dem. Dalgas belyser, at måltiderne har stor betydning for relationsdannelsen og au pairernes oplevelse af at blive inkluderet i fællesskabet i værtsfamilierne (4).

Nogle au pairer forventer at blive integreret som fuldtidsmedlemmer af familien, hvor andre definerer sig selv som arbejdskraft og deltager kun i familiemåltider, hvis det indgår i deres arbejdstid. Samtidig kan værtsfamilierne have svært ved at vurdere, hvornår de er arbejdsgivere, og hvornår de indgår i en familiær relation med au pairen. De – til tider – divergerende forventninger har stor betydning for, hvilken relation der dannes. Dalgas er inspireret af Edwards og Stratherens' beskrivelser af social nærhed, der indebærer relationer med forpligtelser, omsorg og fortrolighed, og Pierre van den Berghes studier om apartheid, hvor social distance er i enhver relation, der involverer autoritet og hierarki. Der konkluderes, at manglende

FAGLIG

forventningsafstemning og enighed om regler, der definerer relationen, kan give større grad af adskillelse. Dalgas' empiri belyser, at de danske familier prøver at undgå hierarkiet, og at de underliggende magthierarkier i familier og au pairers relation ikke udelukker muligheder for en nær relation imellem dem (4).

Læring om sociale kulturer

Dalgas beskriver au pairer i en kulturel læringssituation, som kan sammenlignes med relationen mellem bioanalytikere og bioanalytikerstuderende.

Bente, en anden bioanalytiker eller underviser kunne have italesat reglerne for gavekassen over for Emilie. De glemmer, at Emilie befinder sig i en læringssituation i praktikperioden, hvor hun også skal lære at agere i den sociale kultur på en arbejdsplads. Underliggende magthierarkier er til stede og har betydning for relationen mellem den erfarne bioanalytiker og bioanalytikerstuderende. Magthierarkier er ikke altid negative, og der kan argumenteres for, at de kan være en nødvendighed i en læringssituation. Men i kaffestuen kan der være en forventning om, at hierarkiet nedbrydes eller blødes op, for det er her, bioanalytikere og studerende kan mødes på lige fod over madpakken, en kop kaffe eller et fælles måltid. Grænsen imellem inklusion og eksklusion, nærhed og distance i relationen er hårfin. Men det er tydeligt,

at en forventningsafstemning om enighed om de sociale regler ikke har fundet sted.

Det skandinaviske lighedsideal

Antropolog Marianne Gullestad argumenterer i "The Scandinavian Version of Egalitarian Individualism" for, at skandinaverne lever efter lighedsideologien, som bygger på en forestilling om at være ens. Man skal kunne genkende hinanden og være enige om de sociale koder (5). Der kan være forskellige opfattelser af, hvordan livet praktiseres efter lighedsidealet. Fx er der modsatrettede opfattelser af, om man skal være inviteret eller ikke for at kunne indgå i et fælles måltid. Forskellige former for sociale interaktioner indebærer forskellige uformelle regler, implicit kommunikation og sociale koder. Hvis der skal etableres og udvikles social kontakt, skal man kunne se den anden deltagers perspektiv.

Emilie var ikke inviteret, men inviterede i stedet sig selv ind i fællesskabet til et måltid. Ifølge Bente bryder Emilie ligheds- og fairnessprincipper i udvekslingen og reciprociteten. Emilie undersøger ikke gruppen af bioanalytikeres perspektiv, uskrevne regler og social koder, og bioanalytikerne hjælper hende ikke ved at italesætte dem. I denne situation fik det store konsekvenser. Det måltid, som potentielt kunne have styrket relationen, endte med at skabe en social distance imellem dem. ▣

KILDER

1. Mauss, M., 2020 [1925], Excerpts from *The Gift*. I *Anthropological Theory. An Introductory History*. Eds. McGee, R.J. og Warms, R.L. London: Mayfield Publishing Company. S. 94-108
2. Vangkilde, K.T., 2020, Marcel Mauss. *Det totale menneske*. I *Klassiske og moderne antropologiske tænkere*. Hastrup, K. (red.). København: Hans Reitzels Forlag. S. 106-124
3. Sahlins, M., 2017 [1972], *On the Sociality of Primitive Exchange*. I *Stone Age Economics*. London: Taylor and Francis. S. 185-275
4. Dalgas, K., 2013, *Måltidets bindinger: om filippinske au pairers deltagelse i danske værtsfamilier*. I *Familie og Slægtskab, antropologiske perspektiver*. Mogensen, H.O. og Olwig, K.F. (red.). Frederiksberg C.: Samfundslitteratur. S. 151-169
5. Gullestad, M., 1991, *The Scandinavian Version of Egalitarian Individualism*. *Ethnologia Scandinavica*, Oslo, vol. 21. S. 3-18